

Μάχη στους Αιγός Ποταμούς, 405 π.Χ.

Summary :

Η μάχη στους Αιγός Ποταμούς (αρχές Σεπτεμβρίου του 405 π.Χ.) στον Ελλήσποντο ήταν αυτή που έκρινε την έκβαση του Πελοποννησιακού πολέμου. Εκεί καταστράφηκε από το Σπαρτιάτη στρατηγό Λύσανδρο ολοσχερώς ο αθηναϊκός στόλος του Κόνωνα.

Date

Αρχές Σεπτεμβρίου 405 π.Χ.

Geographical Location

Ελλήσποντος (απέναντι από τη Λάμψακο)

1. Ιστορικό πλαίσιο

Κατά την τελευταία δεκαετία του 5ου αι. π.Χ., οι Αθηναίοι είχαν μεν καταφέρει να ανακάμψουν μετά την πανωλεθρία της Σικελικής εκστρατείας, ωστόσο δεν είχαν πλήρως ανακτήσει τον έλεγχο του Αιγαίου, αφού οι Σπαρτιάτες με επικεφαλής το Λύσανδρο είχαν ισχυροποιηθεί κατά πολύ στη θάλασσα με τα χρήματα του Κύρου¹ και τα πλοία των αποστατών συμμάχων των Αθηναίων. Ανάμεσα στις αποστάτριες πόλεις υπήρχαν και πολλές της [Ιωνίας](#), οι οποίες ήθελαν να απαλλαγούν από την αθηναϊκή επικυριαρχία και τους φόρους που αυτή συνεπαγόταν.

Οι Αθηναίοι συναισθανόμενοι ότι χωρίς συμμάχους ο πόλεμος θα ήταν χαμένος γι' αυτούς, έκαναν μια τελευταία προσπάθεια να πάρουν πάλι υπό τον έλεγχό τους το Αιγαίο δημιουργώντας ένα στόλο που έφτανε τα 180 πλοία.² Την ηγεσία του αθηναϊκού στόλου που βρισκόταν στη [Σάμο](#) την παρέδωσαν στον [Κόνωνα](#) (406 π.Χ.). Κατά τη διάρκεια του έτους ωστόσο, ο Κόνωνας στερήθηκε των υπηρεσιών ικανότατων στρατηγών, εκείνων που καταδικάστηκαν για τη ναυμαχία στις Αργινούσες. Έτσι στα τέλη του καλοκαιριού του 405 π.Χ. βρέθηκε με συστρατηγούς του τους Μένανδρο, Τυδέα, Κηφισόδοτο, Φιλοκλή και Αδείμαντο, όλοι περιορισμένων ικανοτήτων και αμφιβόλου ηθικής.³

2. Περιγραφή

Ο Λύσανδρος είχε τη βάση του στην [Εφεσο](#) και παρά τις αθηναϊκές προκλήσεις απέφευγε να εμπλακεί σε ναυμαχία, αφού στόχος του δεν ήταν μία απευθείας αναμέτρηση αλλά να αναγκάσει όσο περισσότερες πόλεις μπορούσε στην ανατολική πλευρά του Αιγαίου να εγκαταλείψουν τους Αθηναίους, αποκόπτοντας τους τελευταίους από εφοδία και χρήματα. Έτσι στην [Καρία](#) κατέλαβε τις Κεδρεές και υποδούλωσε τους κατοίκους της, ενώ σε άλλες πόλεις, όπως στη [Μίλητο](#), η εξουσία πέρασε στα χέρια ολιγαρχικών. Τελικά κατευθύνθηκε προς τον Ελλήσποντο σε μια προσπάθεια να εμποδίσει την τροφοδοσία της Αθήνας με [σιτάρι](#) από τον Εύξεινο Πόντο και να θέσει υπό τον έλεγχό του τις πόλεις της περιοχής. Φτάνοντας στην [Αβυδο](#) παρέλαβε το πεζικό που είχε συγκεντρώσει ο επίσης Λακεδαιμόνιος στρατηγός Θώρακας και κατευθύνθηκε προς τη [Λάμψακο](#) προκειμένου να αρχίσει την πολιορκία της.

Ο Κόνωνας, αφού επιτέθηκε στην αποστάτρια [Χίο](#), κατευθύνθηκε προς ενίσχυση της Λαμψάκου, αλλά φτάνοντας στην πόλη Ελαιούντα, στην είσοδο του Ελλησπόντου, πληροφορήθηκε την κατάληψή της. Έτσι, οι Αθηναίοι, αφού ανεφοδιάστηκαν στη Σηστό στρατοπέδευαν ακριβώς απέναντι από την κατειλημμένη πόλη, στους Αιγός Ποταμούς της θρακικής Χερρονήσου. Το αραξοβόλι του αθηναϊκού στόλου⁴ άλλοι ερευνητές το τοποθετούν στην εκβολή του ρεύματος Karakona Dere και άλλοι μεταξύ του σημερινού χωριού Sütlüce (παλιό ελληνικό χωριό Γαλατά) και της εκβολής των Büyüik Dere και Kozlu Dere. Η δεύτερη αυτή άποψη φαίνεται πιο ορθή, όχι μόνο γιατί η θέση βρίσκεται ακριβώς απέναντι από τη Λάμψακο και συνεπώς δε θα χρειαζόνταν οι Αθηναίοι να παλέψουν με το αντίθετο ρεύμα του Ελλησπόντου, κάτι που θα έπρεπε να πράξουν στην πρώτη περίπτωση, αλλά και γιατί τα ρεύματα Büyüik Dere και Kozlu Dere ενώνονται λίγο πριν από την εκβολή τους στη θάλασσα, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένα σχήμα παρόμοιο με των κεράτων της αιγός (κατσίκας).⁵

Μάχη στους Αιγός Ποταμούς, 405 π.Χ.

Επί τέσσερις μέρες ο Λύσανδρος έδινε εντολή σε κυβερνήτες και ναύτες να παίρνουν τις θέσεις τους στις **τριήρεις** από τα χαράματα σαν να επρόκειτο να ναυμαχήσουν, και το πεζικό να παραμένει συντεταγμένο δίπλα στη θάλασσα. Οι Αθηναίοι μόλις ανέτελλε ο ήλιος παρατάσσονταν απέναντι από τους Σπαρτιάτες και τους προκαλούσαν, αλλά ο Λύσανδρος δεν έδινε εντολή στο στόλο του να βγει από το λιμάνι και να αρχίσει η ναυμαχία, τακτική που ολοένα αύξανε τον εκνευρισμό των Αθηναίων. Ο Λύσανδρος δεν είχε κανένα λόγο να βιαστεί, αφού και τρόφιμα είχε και ασφάλεια του παρείχαν τα τείχη της πόλης. Αντίθετα οι Αθηναίοι επιδίωκαν να αναμετρηθούν όσο το δυνατόν πιο γρήγορα, αφού αναγκάζονταν να μεταφέρουν κάθε μέρα τρόφιμα από τη Σηστό, που απείχε 15 στάδια. Ούτε πάλι μπορούσαν να αποχωρήσουν αφήνοντας στους Σπαρτιάτες τον έλεγχο του Ελληνισπόντου.

Τότε εμφανίστηκε ο Αλκιβιάδης, ο οποίος είχε καταφύγει στα αθηναϊκά οχυρά στη Χερρόνησο της Θράκης⁶ και τους συμβούλεψε να αγκυροβολήσουν στη Σηστό. Ωστόσο οι Αθηναίοι στρατηγοί, αρνήθηκαν να ακολουθήσουν τη γνώμη του, είτε λόγω του προτέρου βίου του είτε λόγω προσωπικών τους κινήτρων.⁷ Εξάλλου από τη Σηστό θα ήταν αδύνατο να ελέγχουν τις κινήσεις τους εχθρικού στόλου.⁸

Μόλις ξημέρωσε η πέμπτη ημέρα, οι Αθηναίοι, σύμφωνα με τον Ξενοφόντα, παρατάχθηκαν για μια ακόμη φορά απέναντι από τα σπαρτιατικά πλοία, τα οποία για μία ακόμη φορά δεν ενεπλάκησαν. Ο Λύσανδρος, ωστόσο, είχε δώσει εντολή στα πλοία που κατασκόπευαν τις κινήσεις των Αθηναίων, μόλις οι τελευταίοι κατεβάσουν πανιά, ξεμπαρκάρουν και διασκορπιστούν στις σκηνές τους για το δείπνο και για να κοιμηθούν, να επιστρέψουν γρήγορα και στη μέση της απόστασης να σηκώσουν ασπίδα, σημάδι για τον υπόλοιπο στόλο. Μόλις ο Λύσανδρος είδε την ασπίδα διέταξε να αποπλεύσει ο στόλος και με όλη την ταχύτητα να πέσει πάνω στους Αθηναίους, οι οποίοι δεν κατάφεραν παρά τις φωνές του Κόνωνα να επανδρώσουν πλήρως τις τριήρεις, με αποτέλεσμα σε άλλες να βρίσκονται δύο σειρές κωπηλάτες και σε άλλες μία. Οι Σπαρτιάτες κατόρθωσαν να καταλάβουν όλα τα πλοία εκτός από μία μοίρα 8 πλοίων με επικεφαλής τον Κόνωνα –ο οποίος κατέφυγε στον Ευαγόρα, ηγεμόνα της Κύπρου, προκειμένου να αποφύγει την τιμωρία των συμπατριωτών του– και την Πάραλο, η οποία μετέφερε τα άσχημα νέα στην Αθήνα.⁹

Ο Λύσανδρος αποβίβασε το Θώρακα με το πεζικό, ο οποίος συνέλαβε τα περισσότερα πληρώματα, τα οποία μετέφερε στη Λάμψακο, ενώ τα υπόλοιπα κατέφυγαν σε οχυρά μέρη της Χερρονήσου. Ο Λύσανδρος ζήτησε από τους συμμάχους να αποφασίσουν για την τύχη των αιχμαλώτων. Εκείνοι αποφάσισαν το θάνατο των Αθηναίων αιχμαλώτων λόγω του ψηφίσματος της Αθήνας που προέβλεπε την κοπή του δεξιού χεριού όσων αποστατών πολεμούσαν με τους Σπαρτιάτες. Ο μόνος που γλίτωσε ήταν ο Αδείμαντος που αντιτάχθηκε στο ψήφισμα. Το δε Φιλοκλή που πέταξε στη θάλασσα τα πληρώματα ενός πλοίου από την Κόρινθο και ενός από την [Ανδρο](#), τον εκτέλεσε ο Λυσίμαχος.

Την ίδια εκδοχή μάς μεταφέρει συνοπτικά ο ιστορικός Πολύαινος (1ος αι. μ.Χ.),¹⁰ όπως και ο Πλούταρχος που γράφει κατά το 2ο αι. μ.Χ., με τη διαφορά ότι ο τελευταίος προσδιορίζει τον αριθμό των Αθηναίων εκτελεσθέντων σε 3.000. Προσθέτει επίσης ότι αστρονομικά φαινόμενα προοιωνίσαν την ήττα των Αθηναίων.

Αντίθετα, ο Διόδωρος ο Σικελιώτης, ο οποίος γράφει περί τον 1ο αι. π.Χ., αναφέρει μια διαφορετική εκδοχή της μάχης. Ο Φιλοκλής, συγκεκριμένα, παρακίνησε τους άλλους στρατηγούς να επιτεθούν στον εχθρικό στόλο και όρμησε με 30 πλοία εναντίον του, χωρίς τα υπόλοιπα αθηναϊκά πλοία να είναι έτοιμα για μάχη. Το αποτέλεσμα ήταν ο Λύσανδρος αφού τον έτρεψε σε φυγή να πιάσει απροετοίμαστο και να καταστρέψει ολόκληρο τον αθηναϊκό στόλο, ενώ αποβίβασε στην ξηρά τον Ετεόνικο που κατάστρεψε το εχθρικό στρατόπεδο. Δε γνωρίζουμε την τύχη όσων συνέλαβε ο Λυσίμαχος πλην του Φιλοκλή, τον οποίον εκτέλεσε για τους ίδιους λόγους που αναφέρει ο Ξενοφώντας. Οι περισσότεροι, πάντως, Αθηναίοι κατέφυγαν στη Σηστό, σύμφωνα με το Διόδωρο.

3. Προδοσία ή ανικανότητα;

Η παλαιότερη βιβλιογραφία θεωρούσε ως περισσότερο ορθή την εκδοχή αυτή του Ξενοφόντα. Αντίθετα από το 1950 και εξής¹¹ όλο και περισσότεροι μελετητές προτιμούν τις εκδοχές του Διοδώρου από αυτές του Ξενοφόντα για τις ναυμαχίες στην Ιωνία ([Νότιο](#), [Κύζικος](#), [Μυτιλήνη](#), Αιγός Ποταμοί). Έτσι υποστηρίζουν ότι ο Φιλοκλής επανέλαβε το 405 π.Χ. το λάθος

Μάχη στους Αιγός Ποταμούς, 405 π.Χ.

του Αντιόχου στη ναυμαχία στο Νότιο, το 408 π.Χ., και πως οι υπόλοιποι στρατηγοί δεν κινήθηκαν, με εξαίρεση τον Κόνωνα και ορισμένους τριήραρχους, επειδή είχαν δωροδοκηθεί από το Λυσίμαχο με τη μεσολάβηση του Αλκιβιάδη.

Δυστυχώς οι αναφορές άλλων αρχαίων συγγραφέων πολύ λίγα πράγματα μπορούν να προσθέσουν στο πρόβλημα. Είναι αλήθεια ότι ο Ξενοφώντας υπαινίσσεται κάποια προδοσία, υπόνοια που επαναλαμβάνει και ο Πλούταρχος, όχι όμως και ο Διόδωρος, ο οποίος μας παραδίδει την άλλη εκδοχή. Ο ρήτορας Λυσίας, από την άλλη, ο οποίος συμμετείχε στη μάχη, αναφέρει ότι ο Αλκιβιάδης και ο Αδείμαντος «προσπάθησαν να παραδώσουν τα πλοία στο Λύσανδρο», χωρίς να είναι εξακριβωμένο εάν αναφέρεται στην προσπάθεια του πρώτου να αφήσουν τη θέση τους και να γυρίσουν στη Σηστό ή σε δωροδοκία. Το βέβαιο είναι ότι την εποχή που γράφει ο Πausanias (στην τελευταία εικοσιπενταετία του 2ου αι. μ.Χ.) οι Αθηναίοι ισχυρίζονταν ότι ο Τυδέας, ο Αδείμαντος και άλλοι στρατηγοί είχαν δωροδοκηθεί,¹² ωστόσο κανείς δεν μπορεί να αποκλείσει την περίπτωση να αποτελεί ο ισχυρισμός αυτός μια επινόηση των Αθηναίων που ήθελαν να αποδείξουν ότι έχασαν τον πόλεμο με ανέντιμο τρόπο.

Εάν υπήρχαν στοιχεία για κάτι τέτοιο ο Λυσίας, ο οποίος μετά την πτώση των 30 **τυράννων** στην Αθήνα καταφέρεται ονομαστικά εναντίον πολλών Αθηναίων που προσέφεραν κακές υπηρεσίες την πατρίδα τους κατά τη διάρκεια του πολέμου, και αναφέρεται συχνά στην ήττα αυτή στους δικανικούς του λόγους, θα διατύπωνε σαφείς κατηγορίες και δεν θα έμεινε στο αόριστο «προσπάθησαν» για δύο όλα κι όλα πρόσωπα, εκ των οποίων μόνο ο ένας ήταν στρατηγός τότε. Εξάλλου ο ίδιος σε άλλο σημείο αναφέρει «ότι τα πλοία χάθηκαν, είτε λόγω της κακίας του επικεφαλής είτε λόγω θεϊκού σχεδίου»,¹³ κάτι που δείχνει ότι ούτε οι ίδιοι οι Αθηναίοι είχαν καταλήξει λίγα χρόνια μετά τη μάχη στα ακριβή αίτια της ήττας. Εξάλλου εάν δεχτούμε ότι η εκδοχή του Ξενοφώντα είναι ακριβής, γιατί ο Λύσανδρος άφησε ζωντανό μόνο τον Αδείμαντο, την στιγμή που και άλλοι στρατηγοί είχαν δωροδοκηθεί σύμφωνα με την εκδοχή του Πausanias;¹⁴ Εάν δεχτούμε από την άλλη την εκδοχή του Διοδώρου, ότι μόνο το Φιλοκλή εκτέλεσε, γιατί οι υπόλοιποι όταν γύρισαν στην Αθήνα δεν πέρασαν από δίκη μετά την πτώση των 30 τυράννων;

Εκείνο που μπορεί να πει κανείς με ασφάλεια είναι ότι οι Αθηναίοι αδράνησαν και μεγάλο ρόλο σ' αυτό έπαιξαν το χαμηλό ηθικό των ανδρών τους,¹⁵ η παρελκυστική τακτική του Λυσάνδρου και η ταχύτατη επίθεσή του. Κωπηλατώντας με όλη τους τη δύναμη οι Σπαρτιάτες έφτασαν σε 10 έως 22 λεπτά στην απέναντι ακτή και εμβόλισαν τα αθηναϊκά καράβια. Ο χρόνος ήταν ελάχιστος για να τεθούν σε θέση μάχης τα αθηναϊκά πλοία, των οποίων τα πληρώματα είχαν διασκορπιστεί εδώ κι εκεί.¹⁶ Δε χρειαζόταν λοιπόν κανείς προδότης για να ηττηθούν οι Αθηναίοι, έφτανε η ανικανότητα των στρατηγών τους και η λιγοψυχιά τους.¹⁷ Ο Κόνωνας και ορισμένοι τριήραρχοι, ανάμεσά τους ο Λυσίας και κάποιος Ερυξίμαχος,¹⁸ κατόρθωσαν να συγκεντρώσουν τα πληρώματά τους και δίνοντας σκληρή μάχη να διαφύγουν. Έτσι από τα 180 πλοία σώθηκαν τα 8 πλοία που κατέφυγαν με τον Κόνωνα στην Κύπρο και τα 12 που έφτασαν μαζί με την Πάραλο στον Πειραιά.¹⁹ Όσο για τον ελιγμό του Φιλοκλή, αυτός πιθανόν να είναι επινόηση του Διοδώρου που επαναλαμβάνει την περιγραφή του στη ναυμαχία στο Νότιο, αφού είναι μάλλον παράλογο οι Αθηναίοι να επανέλαβαν το ίδιο λάθος 3 χρόνια μετά.

Ποια όμως ήταν η τύχη των πληρωμάτων των αθηναϊκών πλοίων; Φαίνεται μάλλον απίθανο ένας στρατός που επιδόθηκε στη λεηλασία του στρατοπέδου να κατάφερε να αιχμαλωτίσει μέσα στις λίγες ώρες που απέμειναν μέχρι να σκοτεινιάσει όλους αυτούς που είχαν διασκορπιστεί στη Χερρόνησο για να τους μεταφέρει στη Λάμψακο, όπου, σύμφωνα με τον Ξενοφώντα, ο Λύσανδρος εκτέλεσε τους Αθηναίους. Σίγουρα έπιασε αρκετούς, αλλά δεν είναι καθόλου βέβαιο ότι εκτέλεσε κάποιους. Αλλά ακόμη κι αν το έπραξε είναι πολύ αμφίβολο ο αριθμός τους να έφτασε τους 3.000 που αναφέρει ο Πλούταρχος και αυξάνει σε 4.000 ο Πausanias, προσθέτοντας μάλιστα ότι τους άφησε άταφους, ενέργεια τελείως αδικαιολόγητη για αιχμαλώτους πολέμου,²⁰ την οποία πολύ δύσκολα θα ανέχονταν οι κάτοικοι της Λαμψάκου μέσα στη ζέστη των πρώτων ημερών του Σεπτεμβρίου. Εξάλλου, το χωρίο του Λυσία, ο οποίος πήρε μέρος στη μάχη, «εάν κάποιος αυτούς που πέθαναν λυπάται ή ντρέπεται γι' αυτούς που υποδούλωσαν οι εχθροί...» δεν αφήνει περιθώρια για εκτελέσεις.²¹ Γενικά, είναι προτιμότερο να αναζητήσουμε πίσω από αυτούς τους αριθμούς τις υπερβολές των Αθηναίων που ήθελαν 6 αιώνες μετά την ήττα τους να καταδείξουν την ποταπότητα των Λακεδαιμονίων, παρά να τους χρησιμοποιήσουμε ως πραγματικά στοιχεία.

Το πιθανότερο είναι ότι οι περισσότεροι κατέφυγαν στη Σηστό, όπως αναφέρει ο Διόδωρος, ή στα αθηναϊκά φρούρια της

Μάχη στους Αιγός Ποταμούς, 405 π.Χ.

περιοχής, τους συνέλαβε ο Λύσανδρος, όταν κυριέψε την περιοχή, και τους έστειλε πίσω στην πολιορκούμενη Αθήνα, ώστε να τελειώσουν πιο γρήγορα τα τρόφιμα στην πόλη.²² Όσο για τα πλοία του τελευταίου μεγάλου στόλου που κατασκεύασε η Αθήνα, μάλλον καταστράφηκαν τα περισσότερα από το Λύσανδρο,²³ ο οποίος δεν είχε τη δυνατότητα να τα επανδρώσει, αλλά ούτε είχαν πλέον αξία, αφού η έκβαση του Πελοποννησιακού πολέμου είχε ουσιαστικά κριθεί. Από το περίφημο αθηναϊκό ναυτικό δεν είχε πλέον απομείνει παρά μόνο η φήμη του.

Τέλος, ένα πολύ μεγάλο χρηματικό ποσό (1.500 ασημένια **τάλαντα** κατά το Διόδωρο) αποκόμισαν οι Σπαρτιάτες και οι σύμμαχοί τους, προερχόμενο από το ταμείο του εχθρικού στόλου και την εκποίηση άλλων λαφύρων. Από την δεκάτη αυτών των χρημάτων προφανώς στήθηκαν τα αναθήματα και των μεν και των δε στους Δελφούς.²⁴ Ανδριάντες του Λυσάνδρου αφιέρωσαν επίσης μετά τη νίκη οι Εφέσιοι στο ιερό της Αρτέμιδος και οι Σάμιοι στην Ολυμπία.²⁵

4. Συνέπειες

Η ήττα αυτή οδήγησε στην άνευ όρων παράδοση της Αθήνας και λίγους μήνες μετά στο τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου που σήμανε το τέλος της αθηναϊκής ηγεμονίας και την αρχή της ηγεμονίας της Σπάρτης.

Οι νικητές θα διακηρύξουν την αυτονομία των ελληνικών πόλεων της Μικράς Ασίας, η επιβουλή της όμως από τους Πέρσες **σατράπες** θα αναγκάσει τους Σπαρτιάτες να εγκαταστήσουν φρουρές στις πόλεις και να κηρύξουν τον πόλεμο εναντίον τους.

1. Ο Κύρος τού προσέφερε εκείνο το χρόνο τις προσόδους της επικράτειάς του. Ο Λύσανδρος τον έπεισε, επίσης, να δώσει 4 οβολούς σε κάθε άντρα την ημέρα, έναν περισσότερο από ό,τι έδιναν οι Αθηναίοι, με αποτέλεσμα πολλοί μισθοφόροι να περάσουν στην πλευρά των Σπαρτιατών.
2. Πήραν ξυλεία και άλλα υλικά και από τον Αρχέλαο, βασιλιά της Μακεδονίας, ενώ έλειψαν τις χρυσές Νίκες (αφιερώματα στο ναό της Νίκης στην Ακρόπολη των Αθηνών).
3. Ο Μένανδρος είχε αποτύχει οικτρά σε δύο περιπτώσεις στη Σικελία. Kirchner, J., *Prosopographia Attica* (Berolini 1901-1903), αρ. 9857 (Μένανδρος), βλ. ακόμη αρ. 202 (Αδείμαντο), 8312 (Κηφισόδοτος), 13884 (Τυδεύς) και 14517 (Φιλοκλής). Βλ επίσης το χρησμό της Πυθίας που κατά το 2ο αι. μ.Χ. επικαλούνταν οι Αθηναίοι ως απόδειξη της προδοσίας των στρατηγών τους κατά τη μάχη στους Αιγός Ποταμούς: «Και τότε ο Δίας ο πανίσχυρος που από ψηλά βροντάει θα ρίξει στους Αθηναίους συμφορές βαρυστέναχτες, μάχη και σκληρό αγώνα στα πολεμικά πλοία που θα χάνονται με μέσα δολερά, εξαιτίας της φαυλότητας των αρχηγών», Πανσ. 10.9.11, Παπαχατζής, Ν. (μτφρ.), *Πανσανίου Ελλάδος περιήγησις 5, Βοιωτικά-Φωκικά* (Αθήνα 1981).
4. Έχει υποστηριχθεί ότι οι Αιγός Ποταμοί ήταν ένας αρχαϊκός οικισμός, μία κόμη, που απέκτησε υπόσταση πόλης κατά τον ύστερο 4ο αι. π.Χ., βλ. Kahrstedt, U., *Beiträge zur Geschichte der Thrakischen Chersones* (Baden-Baden 1954), σελ. 20 σημ. 47 και σελ. 35, 38, χωρίς ωστόσο να αναφέρεται κάτι τέτοιο από τους σύγχρονους προς τα γεγονότα αρχαίους συγγραφείς. Μόνο ο Στράβωνας (7.55) αναφέρεται σε κατεστραμμένη κατά την εποχή του πολίχνη (μικρή πόλη).
5. Η ακτή απέχει από την απέναντι ακτή γύρω στα 4 χλμ. αντί των 15 σταδίων=2,7 χλμ. που δίνει ο Ξενοφώντας, ωστόσο οι αποκλίσεις στις θαλάσσιες αποστάσεις που δίνουν οι αρχαίοι συγγραφείς δεν είναι κάτι το ασυνήθιστο. Εξάλλου καμία θέση στην ακτή απέναντι από τη Λάμψακο δε βρίσκεται σε απόσταση ίση με αυτή του Ξενοφώντα.
6. Του είχε αφαιρεθεί η αρχιστρατηγία μετά την ήττα στο Νότιο (408 π.Χ.), ενώ είχε κατηγορηθεί επίσης για απόπειρα επιβολής ολιγαρχίας και φιλολακωνισμό.
7. Για παράδειγμα ο πατέρας του Τυδέα, ο στρατηγός Λάμαχος, σκοτώθηκε στη Σικελική εκστρατεία, οπότε ο γιος του ήταν φυσικό να διάκειται εχθρικά προς τον Αλκιβιάδη που έπαιξε σημαντικό ρόλο στην αθηναϊκή πανωλεθρία του 413 π.Χ. Ο Φιλοκλής από την άλλη ανήκε στους δημοκρατικούς

Μάχη στους Αιγός Ποταμούς, 405 π.Χ.

και ασφαλώς θα είχε συναναστραφεί ορισμένους από τους ορκισμένους εχθρούς του Αλκιβιάδη.

8. Ο Διοδώρος ο Σικελιώτης (13.105.3-4) αναφέρει ότι ο Αλκιβιάδης υποσχέθηκε να αντιμετωπίσει τους Σπαρτιάτες με το στρατό που του προσέφεραν οι ηγεμόνες των Θρακών, Μήδοκος και Σεύθης, εάν οι Αθηναίοι στρατηγοί του παρέδιδαν την ηγεσία του στρατεύματος, πληροφορία που παραδίδει και ο σύγχρονός του Cornelius Nepos (*Alc.* 8), όχι όμως και ο Πλούταρχος ούτε ο σύγχρονος προς τα γεγονότα Ξενοφώντας.
9. Τα νέα έφτασαν στη Σπάρτη μετά από 3 ημέρες από το ληστή Θεόπομπο από τη Μίλητο, τον οποίο είχε στείλει ο Λύσανδρος.
10. Πολύαιν. 31.1 και 45.2.
11. Η αλλαγή αυτή οφείλεται στην υποστήριξη από μια σειρά μελετητών ότι πηγή του Διοδώρου για τα γεγονότα του τέλους του 5ου και των αρχών του 4ου αι. π.Χ. είναι ο άγνωστος ιστορικός του οποίου το κείμενο βρέθηκε στους παπύρους της Οξυρύνχου στην Αίγυπτο το 1908 και το 1934 και γι' αυτό ονομάστηκαν «Ελληνικά Οξυρύνχια»). Αυτός ο άγνωστος ιστορικός φαίνεται ότι βασίστηκε σε αθηναϊκές πηγές, ενώ ο Ξενοφώντας περισσότερο σε λακωνικές. Πρβ. Bruce, I.A.F., *An Historical Commentary on the 'Hellenica Oxyrhynchia'* (Cambridge 1967), σελ. 1-27.
12. Πανσ. 4.17.3 και 10.9.11.
13. Λυσ. 2.58.
14. Εκτός από το χρησμό της Πυθίας, που αναφέρθηκε νωρίτερα (βλ. υποσημ. 3), ο Πανσανίας αναφέρει έναν ακόμη, του μυθικού ποιητή και χρησμολόγου Μουσαίου, τον οποίο επικαλούνταν οι Αθηναίοι το 2ο αι. μ.Χ. «Άγρια καταιγίδα χτυπάει τους Αθηναίους / για την ποταπότητα των ηγεμόνων τους. Θα είναι όμως κάποια παρηγοριά / για την ήττα: δε θα ξεφύγουν την πόλη, αλλά θα τιμωρηθούν», Πανσ. 10.9.11, Παπαχατζής, Ν. (μτφρ.), *Πανσανίου Ελλάδος περιήγησις 5: Βοιωτικά-Φωκικά* (Αθήνα 1981).
15. Δεν είναι άσχετο το γεγονός ότι ο στόλος επανδρώθηκε σε ένα μεγάλο του τμήμα από μετοίκους και απελεύθερους στους οποίους έδωσαν την πολιτεία των Πλαταιών.
16. Πλέοντας με ταχύτητα 13.4 (21,3 χλμ.)-17 κόμβων (27 χλμ.) την ώρα, σύμφωνα με τους πιο αισιόδοξους υπολογισμούς, ή με 5,5 (8,74 χλμ.) και κατά διαστήματα με 8 κόμβους (12,7 χλμ.) την ώρα, σύμφωνα με τους πιο μετριοπαθείς.
17. Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση του Ερατοσθένη, ενός από τους 30 τυράννους, τον οποίον ο Λυσίας δεν κατηγορεί για προδοσία, αλλά γιατί εγκατέλειψε το πλοίο του και διέφυγε από το πεδίο της μάχης με τον Ιατροκλή, Λυσ. 19.16. Σε ολιγορία των Αθηναίων αναφέρεται ο Cornelius Nepos *Lys.* 1. Προσθέτει δε ότι ο Κόνωνας απουσίαζε εκείνη τη στιγμή, κάτι που δεν παραδίδεται από άλλη πηγή, *Corn. Nep. Con.* 1, 2-3,
18. Λυσίας στο *Ryland Papyri* 3, αρ. 489, σειρ. 100-104.
19. Λυσ. 21.9-11.
20. Λυσ. ... Πλούτ., *Αλκ.* 37.3 και *Λύσ.* 13.1· Πανσ. 9.32.9.
21. Λυσ. 14.39. Ο Wylie, G., "What really happened at Aegospotami?", *AC* 55 (1986), σελ. 138, επικαλείται το θάνατο του Κριτοδήμου από τον αττικό δήμο της Αλωπεκής (Λυσ. 19.16-17), ωστόσο η μετάφραση του Lamb, W.R.M., (επιμ.), στο *Lysias* (έκδοση Loeb, London-New York 1930) που χρησιμοποιεί «αφού έγινε η ναυμαχία» δεν είναι ασφαλής. Το «ότε» στο χωρίο του Λυσία δεν μεταφράζεται αναγκαστικά με το «αφού», αλλά μπορεί να έχει κάλλιστα την έννοια του «όταν», «κατά τη διάρκεια».
22. Διόδ. Σ. 13.106.7-8, πρβ. και Ξεν. 2.2.2.
23. Πρβ. και Λυσ. 2.58 και 13.5.
24. Πανσ. 10.9.7-10. Ανάμεσα στα αγάλματα των συμμάχων ήταν και του Θεόδαμου από την Κνίδα καθώς και του Κιμμέριου από την Έφεσο, έργα του γλύπτη Τισάνδρου.
25. Πανσ. 6.3.14-16.

Μάχη στους Αιγός Ποταμούς, 405 π.Χ.

Bibliography :

	Bommelaer J.F. , <i>Lysandre de Sparte. Histoire et Traditions</i> , Paris 1981
	Burriot F. , "Xénophon et la bataille d' Aegos Potamos", Geerard, G.M. (ed.), <i>Opes Atticae. Miscellanea philologica et historica, Raymondo Bogaert et Hermanno Van Looy oblata</i> , Hague 1990, Sacris Erudiri 31, 49-64
	Ehrhardt C. , "Xenophon and Diodorus on Aegospotami", <i>Phoenix</i> , 24, 1970, 225-228
	Κωνσταντινίδης Γ. , <i>Μελέτη Ιστορική και Τοπογραφική περί των Αιγός Ποταμών</i> , Αθήνα 1895
	Lotze D. , <i>Lysander und der Peloponnesische Krieg</i> , Berlin 1964
	Strauss B.S. , "Aegospotami Reexamined", <i>AJPh</i> , 104, 1983, 24-35
	Strauss B.S. , "A note on the topography and tactics of the battle of Aegospotami", <i>AJPh</i> , 108, 1987, 741-745
	Wylie G. , "What really happened at Aegos potami?", <i>AC</i> , 55, 1986, 125-141
	Andrews A. , "The Spartan resurgence", Lewis, D.M. – Boarman, J. – Davies, J.K. – Ostwalt, M. (eds), <i>CAH</i> V, 2, Cambridge 1992, 494-495

Webliography :

	The battle of Aigospotamoi http://www.livius.org/pb-pem/peloponnesian_war/war_t06.html
--	---

Glossary :

	σατράπης, ο Ο τίτλος είχε την έννοια του αντιπροσώπου του Πέρση βασιλιά και στην περσική γλώσσα χρησιμοποιούνταν ευρύτατα. Στους αρχαίους συγγραφείς ο όρος προσδιορίζει συνήθως έναν αξιωματούχο του περσικού κράτους που έχει την ανώτατη πολιτική και στρατιωτική εξουσία στη διοικητική του περιφέρεια, τη σατραπεία. Στα Ελληνιστικά χρόνια ο Μέγας Αλέξανδρος εισήγαγε το θεσμό στην οργάνωση της αυτοκρατορίας του στην Ανατολή. Τη Ρωμαϊκή περίοδο με τον ίδιο όρο δηλώνεται το κληρονομικό αξίωμα του Αρμένιου ευγενή, κυβερνήτη αρμενικού κλίματος (καντόνι, ιστοριογεωγραφική ενότητα), που στις αρμενικές περιοχές εντός της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας ασκούσε περιορισμένη εξουσία υπό την επικυριαρχία του Ρωμαίου αυτοκράτορα.
	τάλαντο, το (1. νομισματική, 2. εμπόριο) 1. Νομισματική μονάδα βάρους. Το αργυρό τάλαντο ισοδυναμούσε με 60 μνες ή με 6.000 δραχμές. 2. Τεμάχιο μετάλλινης μάζας χυτευμένης σε συγκεκριμένο σχήμα με σκοπό την εύκολη αποθήκευση ή τη μεταφορά του μετάλλου με πλοία.
	τριήρης, η Αρχ.: Στενόμακρο πολεμικό πλοίο (37 μ. μήκος και 5,5 μ. κεντρικό πλάτος) που χρησιμοποιούσε ως κινητήρια δύναμη 170 κωπηλάτες καθισμένους σε τρία επίπεδα, καθώς και πανιά, και έτσι μπορούσε να διανύει γρήγορα μεγάλες αποστάσεις και να εμβολίζει τα εχθρικά πλοία. Βυζ.: Ο μεγαλύτερος δρόμων με τρεις σειρές κωπηλατών. Στο <i>Περί βασιλείου τάξεως</i> του Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου (10ος αιώνας) αναφέρονται τριήρεις δρόμωνες με θέσεις για 230 κωπηλάτες. Το μήκος τους εκτιμάται στα 60 μ., το εύρος στα 10 μ., το βάθος/ύψος στα 5 με 6 μ. και το εκτόπισμα στους 100 τόνους και πλέον. Ανέπτυσαν ταχύτητα 5 κόμβων και στη μάχη άγγιζαν τους 7.

Μάχη στους Αιγός Ποταμούς, 405 π.Χ.

τύραννος, ο

Αρχικά ο όρος σήμαινε τον ευγενικής καταγωγής ανώτατο άρχοντα. Στη συνέχεια όμως δήλωνε το σφετεριστή της εξουσίας και αυτόν που διακυβερνούσε με απόλυτο τρόπο, αποσκοπώντας φαινομενικά στην ευημερία του λαού.

Sources

Παυσανίας, *Ελλάδος Περιήγησις* 4.17.3, 6.3.14-16., 9.32.9, 10.9.7-11.

Στράβων, *Γεωγραφικά* 7.55.

Διόδωρος ο Συκελιώτης, *Ιστορική Βιβλιοθήκη* 13.105.3-4, 13.106.7-8.

Πολύαινος, *Στρατηγήματα* 31.1, 45.2.

Ξενοφών, *Ελληνικά* 2.1.15-32, 2.2.2.

Πλούταρχος, *Βιοί Παράλληλοι Λύσανδρος* 9-13.2.

Λυσίας 2.58, 19.6, 13.1, 13.5, 14.39, 19.16-17, 21.9-11.

Cornelius Nepos, *Alcibiades* 8.

Cornelius Nepos, *Lycander* 1.

Cornelius Nepos, *Conon* 1.2-3.